

mecké šlechty (Habsburkové)“, nefikající nic o tom, že v roce 1627 byl český trůn prohlášen za dědičný v habsburské dynastii, jen podtrhuje formulace, kterou čteme o něco dále, že „v 1. 1867—1918 se Čechy a Morava staly (!) součástí rakousko-uherského mocnářství“. V závěru hesla Wolf uvádí, že byla u nás vyhlášena „Československá socialistická republika jako federace dvou rovnoprávných národů, Čechů a Slováků, a dalších národností a národnostních menšin (maďarské, polské, německé a ukrajinské)“. Jestliže však Maďaři, Poláci atd. představují u nás „národnostní menšiny“, kdo potom patří k „dalším národnostem“? Nebo jsou „další národnosti“ totéž co „národnostní menšiny“? Proč však potom klást — v hesle, kde se i užíváním zkratké šetří místo — oba tyto výrazy vedle sebe a spojovat je spojkou „a“? — Wolfova abeceda je podle mého mínění nepodařená práce. Nicméně se u nás dočkala někdy až bombastické reklamy, kdežto odborná kritika se zatím ke slovu nedostala.

Jiří Gabriel

Ju. K. Mel'vil': Putí buržoazní filozofii XX veka. Mysl', Moskva 1963. 246 stran.

Kritika současné buržoazní filozofie tvoří jednu z důležitých součástí ideologického boje mezi socialismem a kapitalismem. Proto v naší i sovětské filozofické literatuře nechybí knihy věnované tomuto tématu. Nová práce J. K. Mel'vil'a patří pravděpodobně k tomu nejlepšímu, co v poslední době vyšlo. Rozebírá studované směry vysoce profesionálně a s hlubokým porozuměním pro jejich podstatu. Zachycuje skutečně tu nejsoučasnejší literaturu konce 70. a počátku 80. let. A na jejím základě dospívá k závěru o nové základní tendenci ve vývoji buržoazní filozofie.

Mel'vil'ova práce se dělí do tří větších celků: Hlavní cesty současné buržoazní filozofie, Hledání nových možností, Od světa ke společnosti. V jejich rámci rozebírá Mel'vil' filozofii H. Bergsona, pragmatismus, novopozitivismus, fenomenologii, existencialismus, strukturalismus, kritický racionalismus (K. R. Popper, T. S. Kuhn), hermeneutiku a knihu Richarda Rortya *Philosophy and the Mirror of Nature* (Princeton 1980). Nejrozsáhlejší je rozbor pragmatismu, kterému se Mel'vil' věnuje už dlouhou dobu. U většiny autorů a směrů se Mel'vil' nespokojuje s pouhým kritickým výkladem učení, ale ukazuje také — převážně na příkladech z oblasti umění — jakým způsobem se zapojují do současné buržoazní kultury. Vyrovnává se se staršími jednostrannými hodnoceními buržoazní filozofie, ukazuje její relativně pozitivní přínos i třídně určené meze jejich postupů a řešení.

Mel'vil' přesvědčivě dokazuje, že v současné buržoazní filozofii existuje tendence k odklonu od problematiky světa přírody ve prospěch společnosti. Příroda a přírodověda mají v poslední době význam jen ve vztahu ke společnosti. Dokonce verifikace přírodovědných teorií — v 19. století považovaných za vzor objektivní pravdivosti — jsou dnes závislé nikoli na souladu s objektivní realitou, ale na společenském konsensu. Jde o jakousi variantu subjektivního idealismu, v níž však subjekt není subjektem individuálním, nýbrž společenským.

Když Mel'vil' hledá příčiny tohoto posunu, vychází z dějin vědy a filozofie od 17. století jako dějin narůstající roztržky mezi přírodními a humanitními vědami. Už na počátku 20. století byl tento stav považován za nesnesitelný a je v současné buržoazní filozofii překonáván na základě snahy o humanizaci přírodovědy, absolutizaci společenské podmíněnosti vědění a jazyka ve vědě. Rozpor mezi přírodními a humanitními vědami byl v buržoazní filozofii urovnán tím, že přírodní vědy byly zbvány svého privilegovaného postavení a byly relativizovány společenskou podmíněností. Tím byla zároveň zpochybněna jejich poznávací funkce a problém pravdy byl odsunut do oblasti pseudoprotblémů.

Tento vývoj v oblasti filozofie neměl pouze gnozeologické, ale i společenské příčiny. Ty hledá Mel'vil' ve změně situace jedince ve společnosti. Role individua ustupuje v současné buržoazní společnosti do pozadí. Člověk je stále více podřizován své roli ve společenské struktuře a jeho hodnocení a osud se stávají závislými na tom, jak úspěšně plní funkci vyplývající z jeho umístění ve společnosti. Důraz na společenskou podmíněnost a konsensus v oblasti vědy a filozofie odpovídá rostoucímu konformismu ve společnosti. Komunologická tendence — tak Mel'vil' tento trend nazývá — v buržoazní společnosti je

deformovaným odrazem skutečného vývoje v současné společnosti a potřeby lidstva sjednotit se k řešení životně důležitých úkolů. Tuto potřebu však může buržoazní filozofie pouze částečně reflektovat, ale ne ji úspěšně řešit.

Ivana Holzbachová

G. I. Ruzavin: Matematizacija naučnogo znanija. Mysl', Moskva 1984. 205 stran.

V poslední době se poměrně často setkáváme s pracemi (odbornými i popularizujícími), které se zabývají z různých hledisek problémem využití matematických metod v disciplínách, které nepatří do oblasti „tradičních“ aplikací. Jde v nich o možnost „matematizace“ (většinou bohužel dosti obecně) přírodních a společenských věd.

Matematik a filozof G. I. Ruzavin je přední sovětský odborník na filozofii matematiky a obecnou metodologii vědeckého poznání. Jeho kniha se snaží postihnout základní metodologické a teoretickopoznávací problémy spojené s využitím matematických metod ve vědeckém poznání. Věnuje se zde pozornost hlavním směrům matematizace vědy, jejím perspektivám a hranicím.

Základní autorův postoj se důrazně distancuje od extrémních stanovisek, která je možno charakterizovat takto: 1. matematizace jako všemocný nástroj, který může nahradit kvalitativní úroveň poznání; 2. obavy z toho, že se konkrétní vědy „rozmělní“ v matematice. Ruzavin na mnoha místech zdůrazňuje, že možnost aplikace matematických metod je v současné době jedním z důležitých kritérií úrovně vědy, což zní dosti nesympaticky mnohým odborníkům ve společenských vědách. Avšak stejně důrazně upozorňuje např. v kapitole o perspektivách matematizace na to, co je vlastně hlavním důvodem rozpaků společenských vědců: „čím vyšší je forma pohybu hmoty, kterou věda zkoumá, tím je obtížnější abstrahovat od specifických zvláštností a kvalitativních odlišností“ (s. 193). Jinými slovy — tím problematičtější je využívání matematických metod (zvláště kvantitativních) v dané vědě.

Poté, co byla vymezena základní stanoviska, se autor zabývá vztahem teoretické a aplikované matematiky (kapitola 1.), které se liší jak předmětem (formální systémy — interpretace), tak i metodami (přísně deduktivní metoda — modelování, abstrakce, indukce, analogie), ale přesto se vyvíjejí ve vzájemné souvislosti.

Dále se zkoumají metody aplikované matematiky, především modelování, které je považováno za klíčovou metodu matematizace (kap. 2). Je vymezen obecný pojem modelu, matematický model se zde chápe jako zvláštní typ konceptuálního znakového modelu, a probírají se způsoby budování matematických modelů. Zde autor zdůrazňuje tvůrčí moment speciální vědy, neboť na tom, jak stanovi na základě svých poznatků a pomocí nededuktivních postupů základní vztahy a zákonitosti, závisí adekvátnost budovaného modelu. Toto stanovení je vlastně 1. etapa budování modelu, poté následuje: 2. — formulace poznatků první etapy v matematickém jazyce; 3. — logicko-matematická analýza modelu (testování bezesporosti a vyvození důsledků); 4. — interpretace výsledků; 5. — testování výsledků.

Jsou zde také probírány základní formy matematických modelů A. podle charakteru řešených problémů: funkcionální — strukturální (za nejzajímavější z metodologického hlediska považuje autor strukturální modely charakterizující stavbu reálných dynamických systémů); B. podle charakteru výsledků: přísně deterministické — stochastické.

Ve 3. kapitole autor rozlišuje tzv. metrické a nemetrické metody matematizace. Metrickými rozumí ty matematické metody, které se opírají o číselné vyjádření veličin. Nemetrické jsou metody, které využívají modelů strukturálního typu, kde hrají základní úlohu systémové vztahy a vlastnosti jevů, nikoliv kvantitativní veličiny. Tyto metody jsou obzvlášť slibné pro aplikaci ve společenských vědách.

Tématem dalších kapitol (kap. 4. a kap. 5.) jsou matematický (též numerický nebo strojový) experiment jako prostředek testování matematických modelů a využití formálních jazyků v matematizaci. Kapitola 6. Příčiny a perspektivy matematizace vědeckého poznání shrnuje a zobecňuje závěry předchozích. Ruzavin zde uvažuje tři formy matematizace: 1. kvantitativní analýza a kvantitativní formulace kvalitativních jevů a zákonů;